4/ Nieuwtestamentische profeten – Johannes de Doper

Johannes de Doper neemt een bijzondere plaats in de Bijbel in. Hoewel hij in het Nieuwe Testament optreedt, doet vrijwel alles aan hem denken aan de profeten van het Oude Testament: zijn levenswijze, zijn boodschap, zijn confrontatie met de machthebbers en zijn oproep tot bekering.
Jezus noemt hem zelfs 'meer dan een profeet' (Matteüs 11:9,10). Johannes staat op een scharnierpunt in de geschiedenis van Israël. Zijn optreden markeert het einde van een tijdperk én kondigt iets nieuws aan: het Koninkrijk komt (zie Lucas 16:16). De oude profetische boodschap wordt opnieuw actueel gemaakt.

JOHANNES, de nieuwe Elia

Johannes' kleding en levensstijl doen denken aan Elia (vergelijk 2 Koningen 1:8 en Marcus 1:6). Ook hun optreden kent opvallende overeenkomsten. Volgens Maleachi 3:23 zou Elia terugkomen vóór de dag van de HEER. Jezus legt zelf de verbinding met Johannes (Matteüs 11:13,14 "De profetieën van alle profeten en van de wet reiken tot de dagen van Johannes. En voor wie het wil aannemen: hij is Elia die komen zou." Zie ook 17:10-13). Natuurlijk is Johannes niet letterlijk de teruggekeerde Elia, maar hij vervult een vergelijkbare profetische opdracht: "Als bode zal hij voor God uit gaan met de geest en de kracht van Elia om ouders met hun kinderen te verzoenen en om zondaars tot rechtvaardigheid te brengen, en zo zal hij het volk gereedmaken voor de Heer." Deze vergelijking helpt ons iets belangrijks te begrijpen over de profetische gave: profetie is niet noodzakelijk het herhalen van oude woorden, maar het opnieuw tot leven brengen van Gods boodschap in een veranderde context.

- Kun je vandaag nog '**profetisch spreken'** zonder nieuwe openbaringen of voorspellingen te doen?
- Hoe onderscheiden we een werkelijk profetische stem van iemand die vooral zijn **eigen overtuigingen** met veel stelligheid verkondigt?
- "Het opnieuw tot leven brengen van Gods boodschap in een veranderde context." Ook nodig vandaag?

JOHANNES, een stem in de woestijn

Lucas 1:80 "Het kind groeide op en werd gesterkt door de Geest. Johannes leefde in de woestijn tot de dag aanbrak waarop hij zich kenbaar maakte aan het volk van Israël."
Lucas 3:2 "Toen Annas en Kajafas hogepriester waren, richtte God zich in de woestijn tot Johannes, de zoon van Zacharias."
Lucas 3:3,4 "Johannes ging in de omgeving van de Jordaan verkondigen dat de mensen zich moesten laten dopen en tot inkeer moesten komen, om zo vergeving van zonden te verkrijgen, 4zoals geschreven staat in het boek met de uitspraken van de profeet Jesaja: 'Luid klinkt een stem in de woestijn:

De woestijn is geen neutraal begrip in het Hebreeuwse denken. In de Bijbel is het een belangrijk symbool, met soms een **negatieve klank** (zoals in Jer 2.31: iets wat niets goeds te bieden heeft / Spr 21:19), maar ook soms een **positieve klank** (zoals in Hosea 2.13: een plaats om te bezinnen, zodat dingen mogelijk worden die anders heel moeilijk zijn). Een plaats ook waar men zich bewust wordt van nood en afhankelijkheid.
Het Hebreeuwse woord **MiDeBaR** is een in veel opzichten speciaal woord:

1. In 'Midebar' zit **het woord 'DaBaR'**: woord, daad, gebeurtenis. Herinner u dat het Noach-verhaal ons leert dat het je kunt zien als een **samenwerkingswoord** (om iets goeds - TOV - te realiseren.
2. **Het voorzetsel 'Mi'** betekent 'zonder'. Woestijn (MiDeBaR) is een plaats zonder woorden. En vreemd genoeg: hetzelfde woord, maar met andere klinkers, MeDeBaR, betekent 'het spreken'. **Het boek Numeri** (BaMiDeBar genoemd in de Hebreeuwse Schrift) begint met de woorden: "In de woestijn sprak de Heer tot Mozes..." Johannes wordt voorgesteld als '**de stem die roept in de woestijn'**.

Vreemd... Een plaats dus zonder woorden, en toch weerklinkt een woord. Misschien een aansporing om af en toe eens onze eigen woorden te doen verstommen, onze stem (en zovele stemmen die weerklinken in onze maatschappij) het zwijgen op te leggen om een ander WOORD plaats te geven: het DaBaR, waarmee God de mens aanspoort om mee te werken aan een goede wereld. Johannes was brenger van een 'alternatief woord' in zijn tijd om de weg te bereiden voor het Koninkrijk waar Jezus voor stond.

Tegelijk herinnert de woestijn ook aan de Uittocht: Johannes de Doper... voorspel op een 'nieuwe uittocht en reis naar 'Kanaän – het beloofde land van SJALOM' (of 'het Koninkrijk', zoals Jezus het noemde).

- Onze samenleving wordt overspoeld door woorden, meningen, berichten en informatie. Ook religieuze berichten. Hoe zou **een 'woestijntijd'** er concreet uit kunnen zien?
- Johannes verkondigde **een alternatief woord**. Welke woorden of boodschappen zouden vandaag meer gehoord moeten worden, ook binnen onze kerken?

JOHANNES, de wegbereider

"Het staat geschreven bij de profeet Jesaja: 'Let op, ik zend mijn bode voor je uit, hij zal een weg voor je banen. Luid klinkt een stem in de woestijn: "Maak de weg van de Heer gereed, maak recht zijn paden!" - Mc 1:2-3

Marcus citeert uit het O.T. Hij combineert twee profeten: Maleachi (-> Mc 1:2) en Jesaja (-> Mc 1:3). Dat was zijn opstap naar het evangelie.

Bij Maleachi (3:1) ging het om God die zou komen ("een weg voor Mij"). Zijn weg moest bereid worden. Maleachi was een profeet die leefde in de tijd dat de joden teruggekeerd waren uit de Babylonische ballingschap, al teruggekeerd naar Judea en Jeruzalem. De tempel is zelfs al herbouwd en de eredienst hersteld. In principe was dat het symbool van Gods aanwezigheid...!? En toch, zo zegt Maleachi, moet de weg nog bereid worden voor de komst van JHWH...

En bij Marcus? Hij heeft het over Johannes de Doper, maar verandert iets in de tekst van Maleachi. Hij is de bode die de weg klaarmaakt: niet "voor mij", maar "voor jou", zo staat er. Welke weg moet dan nog bereid worden? En voor wie? En wie moet er weg afleggen? En hoe wordt die weg bereid? Het makkelijkste is natuurlijk om gewoon te stellen dat Johannes de weg bereidt voor Jezus, die kort daarna zijn openbare taak zou beginnen. En dat klopt natuurlijk. Onmiddellijk daarna zou Jezus gedoopt worden en zijn taak aanvatten.

JIJ! ... IK? Bij het horen van het woord 'jij' heb je als mens de neiging om je aangesproken te voelen. Zou het kunnen dat die 'jouw' of 'uw' betekent dat het niet alleen gaat over Jezus' weg die moest voorbereid worden, maar ook een weg die wij kunnen / moeten / mogen gaan? Niet slechts een belofte waarvan je de vervulling mag verwachten, maar ook een uitnodiging om er vandaag mee te leven en 'een weg te gaan'...

Bij Jesaja (40:3): "**Hoor, een stem roept: 'Baan voor de HEER een weg door de woestijn, effen in de wildernis een pad voor onze God**. Laat elke vallei verhoogd worden en elke berg en heuvel verlaagd, laat ruig land vlak worden en rotsige hellingen rustige dalen. De luister van de HEER zal zich openbaren voor het oog van al wat leeft." - Voor de Joden die als ballingen leefden in Babylon waren dit emotionele verzen. De HEER had hen niet verlaten. Alle obstakels om een terugkeer mogelijk te maken (SHUV = terugkeren, letterlijk en ook figuurlijk / bekeren) zouden overwonnen worden. Een zinderende oproep om Gods paden recht te maken:

1) om zo voor mensen terugkeer makkelijker te maken
2) om Gods rondgaan in deze wereld te vergemakkelijken
3) om obstakels weg te nemen
4) om Gods heerlijkheid te openbaren zoals Jesaja aangaf...

Jezus zou later duidelijk maken dat de openbaring van Gods heerlijkheid niet enkel geprojecteerd moet worden op 'later'. Het gaat om de verwezenlijking van 'het Koninkrijk'. Gods heerlijkheid, geopenbaard daar waar mensen op een nieuwe manier denken, leven met een andere mentaliteit.

- De tempel al herbouwd, de eredienst hersteld... en toch moest de weg voor God nog bereid worden?
- Marcus schrijft '**een weg voor jou**'. Wat was "Jezus' weg"? Op welke manier bereidde Johannes die weg?
- "***Maak de weg recht! Neem obstakels weg!"*** Welke hindernissen maken het mensen vandaag moeilijk om tot geloof, vertrouwen of een menswaardiger leven te komen? Kunnen religieuze instellingen ook obstakels opwerpen?
- **Hebben wij een weg voor te bereiden** (de weg voor het evangelie bv)? Zo ja: hoe kunnen wij dat doen? **Hebben wij ook een weg te gaan**? Zo ja, welke weg? Moeten wij ons ook persoonlijk aangesproken voelen?

JOHANNES... en bekering

Op welke manier bereidt Johannes die weg en waarom of waarvoor? Marcus 1:4 vat het bondig samen: "Johannes doopte in de woestijn en predikte de doop der bekering tot vergeving van zonden." (NBG). Een zin met een erg religieuze bijklank, een bijna technische kerktaal.

Het loont altijd de moeite om eens naar de grondtekst te kijken:
*"Johannes kwam in de **woestijn** (de Hebreeuwse MIDEBAR = plaats van stilte waar toch een woord weerklinkt ter bezinning) en **predikte** (verkondigde, kondigde aan / sprak openlijk over / riep op tot) een **onderdompeling** (baptizo) in een **verandering van mentaliteit** (metanoïa – vaak vertaald als 'bekering') voor **vergeving** (het afleggen, loslaten, wegzenden) van **zonden** (het doel missen, vergissen van weg).*
Voel je het verschil met die geijkte religieuze taal? "Mensen, zo zegt Johannes, wij hebben het nodig om ons onder te dompelen." In de Jordaan? In een doopvont om zo vergiffenis te krijgen (religieus in orde => hocus pocus => "we zijn gered"), ...?

Bovenal: in een nieuwe mentaliteit, een nieuw denken, een nieuwe houding... een nieuw leven! "Zodat we afleggen, loslaten, wegzenden..." = besluiten om ook iets te doen.

Zowel bij de vroegere profeten als bij de Doper was bekering heel concreet: "Breng vruchten voort die een nieuw leven waardig zijn, en zeg niet meteen bij jezelf: Wij hebben Abraham als vader." (Luc 3:8)

Wanneer mensen vragen wat ze moeten doen, maakt Johannes het nog concreter (Lucas 3:10-14):

De gewone mensen: deel kleding en voedsel met wie tekortkomt
De tollenaars: vorder niet méér dan is voorgeschreven
De soldaten: pers niemand af, maak geen misbruik van je macht en wees tevreden met je soldij

Opmerkelijk: Johannes vraagt tollenaars niet om onmiddellijk hun beroep op te geven, of dat de soldaten hun functie verlaten. Hij vraagt hen om binnen hun concrete levenssituatie rechtvaardig en menselijk te handelen. Dat is precies de lijn van Amos, Micha en Jesaja: ware godsdienst wordt zichtbaar in gerechtigheid, eerlijkheid en zorg voor de medemens. Johannes' prediking heeft dus belangrijke maatschappelijke gevolgen. De vraag is niet alleen: 'Wat geloof je?', maar vooral: 'Wat verandert er door je geloof?' Typisch voor profeten is dat het hen om concrete dingen te doen was, geen theologische constructies of spitsvondigheden, maar de concrete levenswandel!

- Bespreek samen de nuances in **de grondtekst van Marcus 1:2-4.**
- Johannes geeft **heel concrete antwoorden** aan mensen die vragen: 'Wat moeten wij doen?' Wat zou hij vandaag antwoorden aan een politicus, een ondernemer, een bankier, een predikant of een gewone kerkganger?
- Johannes vraagt de tollenaars en soldaten niet hun beroep op te geven, maar hun werk eerlijk en menselijk te doen. Is dat voldoende? Of zijn er situaties **waarin echte bekering vereist dat je met iets stopt**, zelfs met je beroep?
- Kan **iemand die niet gelovig is** toch meer 'vruchten van bekering' voortbrengen dan iemand die zichzelf een overtuigd christen noemt?
- Johannes riep niet op tot een andere godsdienst, maar tot een ander leven. Zou het kunnen dat wij in onze kerken soms meer bezig zijn met wat mensen moeten geloven dan met wat dat geloof daadwerkelijk verandert?

JOHANNES... een oordeelsprofeet?

Johannes gebruikt krachtige beelden. In Matteüs 3:10 spreekt hij over een bijl die al aan de wortel van de bomen ligt. Bomen zonder goede vruchten zullen worden omgehakt. In Matteüs 3:12 spreekt hij over de wan die het graan van het kaf scheidt en vuur dat het kaf verbrandt. Harde, zelfs bedreigende taal. In v 7 valt ook het woord 'oordeel'. Ook dat ligt in de lijn van Maleachi bv. :*"De Heer zal komen, wie zal die dag kunnen doorstaan (NBG: kunnen verdragen)? Hij zal zijn als het vuur van de smid, en het loog van de wol-wasser."* (Mal 3:2) Het klinkt onheilspellend: er is sprake van louteren, reinigen - verder in het boek wordt gerechtigheid geplaatst tov. onrecht, verdrukking, allerlei wantoestanden...
Maleachi's uitspraak kon op verschillende manieren ervaren worden:
1/ Als bedreiging: pas op, ik zal grote kuis houden, wegdoen wat niet goed is.
2/ Als belofte, als aanbod tot hulp bij schoonmaak, bij het oppoetsen en vernieuwen.
Dat laatste is dan geen waarschuwende oordeelsboodschap, maar eerder goed nieuws. Evangelie. Er is iets wat de moeite waard is, er kan iets moois tevoorschijn komen, als nieuw. Gewassen kleren kunnen weer gedragen worden, soepel en aangenaam. Loog reinigt het leer en maakt het soepel. Mogelijkheid tot vernieuwing!

Ook het beeld van het vuur kan als bedreigend ervaren worden, maar het kan ook anders. Bij aanvang zien goud- of zilvererts er mis-schien niet uit, maar er zit wel iets waardevols in dat naar boven kan gehaald worden.
Het bereiden van die weg heeft dan te maken met een reiniging, een grote schoonmaak: ons zijn, onze gedachten, ons handelen, ons leven, onze prioriteiten, onze passies, onze relaties, ons omgaan met elkaar, ons omgaan met dingen die gebeuren of ons overkomen…
Al wat een obstakel is om een leven te leven dat God eigenlijk voor ons wil. Het zou immers zo jammer zijn als het Koninkrijk niet alle kansen krijgt!

Bij Matteüs zijn de oordeelswoorden gericht tegen 'veel farizeeën en sadduceeën'. Zij vonden dat zij als 'kinderen van Abraham' helemaal goed zaten. Ook Jezus zou vooral de religieuze elite, die zich verschool achter afkomst, religieuze traditie en groepsidentiteit, hard toespreken.

- Is **harde taal** soms nodig? Kan het mensen werkelijk ten goede veranderen? Of veroorzaakt het vooral angst en schuldgevoel?
- Is het nodig om te spreken over **'oordeel'**? Indien niet: waarom niet? Indien ja: in welke zin praten we er dan best over?
- Wat heeft onze samenleving vandaag het meest nodig: profeten die aanklagen wat verkeerd gaat, of mensen die laten zien hoe het anders en beter kan? Of horen beide onlosmakelijk samen?

JOHANNES… de twijfelende profeet

Enerzijds lijkt Johannes de Doper zo zeker van zijn stuk daar bij de Jordaan: Jezus is de messias. Intuïtie… of op speciale manier door God geopenbaard… Een tijdje later echter lijkt hij te twijfelen: "Bent u het die komen zou, of moeten we een andere verwachten?" (Lc 7:20)
Jezus antwoordt niet met een titel, hij zegt ook niet simpelweg: "Ja, Ik ben het." Hij verwijst naar wat er gebeurt: 'Zeg tegen Johannes wat jullie horen en zien: 5blinden kunnen weer zien en verlamden weer lopen, mensen met huidvraat worden gereinigd en doven kunnen weer horen, doden worden opgewekt en aan armen wordt het goede nieuws bekendgemaakt. 6Gelukkig is degene die aan mij geen aanstoot neemt.' (Lc 7:22,23)
Dit grijpt expliciet terug op Jesaja 35, 29 en 61, teksten over messiaanse tijden. Jesaja 61 zou Jezus letterlijk citeren bij zijn beleidsverklaring in de synagoge van Nazareth in Lucas 4)
Johannes had zelf scherp en apocalyptisch gepreekt: toorn die komt, de bijl aan de wortel, vuur, de wan in de hand. Dat is het discours van iemand die verwacht dat Gods ingrijpen zichtbaar, oordelend en heel nabij en onontkoombaar zal zijn. Vanuit de gevangenis hoort hij nu vooral over Jezus' daden van genezing en evangelieverkondiging (goed nieuws). Zelf bleef hij echter geketend, en zou uiteindelijk ter dood gebracht worden. Johannes twijfel zouden we kunnen vertalen in deze vraag: "*Ben jij echt de komende, **ook al gebeurt het anders dan ik had verwacht?**"*
In Jezus toespraak in de synagoge van Nazaret (Lucas 4) valt zelfs op dat Jezus, bij het lezen in de boekrol van Jesaja, de aankondiging van 'een dag van wraak' (waarmee Jesaja afrondt) weglaat, en het houdt op 'een genadejaar'. Dit komt wonderwel overeen met Johannes' naam; YOCHANAN – God is genadig.

Het verhaal over Johannes de Doper leert ons sowieso dat twijfel iedereen kan overkomen. En ook dat het belangrijk is om altijd te blijven openstaan voor' iets anders'!

- Is **twijfel** een teken van zwak geloof?
- Hoe belangrijk is het om '**open te blijven' voor iets anders dan we verwachten**?
- Jezus beantwoordt Johannes' vraag niet met een theologische uiteenzetting, maar door te wijzen op wat er gebeurt: mensen worden geholpen, opgericht en bevrijd. Wat leren we hieruit?
- Johannes moest blijkbaar zijn **verwachtingen over Gods ingrijpen bijstellen**. Welke vertrouwde geloofsvoorstellingen zouden ook wij misschien opnieuw kritisch moeten bekijken?

Hij moet groter worden en ik kleiner… - Joh 3:30

- Bestaat het gevaar dat een 'profeet' de meeste aandacht gaat opeisen?
- Kan het ook dat de volgelingen een profeet groter maken dan goed is, zodat hij zelfs de plaats van de Bijbel gaat innemen?